

14. Stanley, B. (2008). The Thin Ideology of Populism. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 13 (1). P. 95–110.
 15. Szacki, J. (2003). Pytania o populism. *Krytyka polityczna*. Warszawa. S. 28–34.
 16. Markowski, P. (2004). Populizm a demokracja: ujęcia, dylematy, kontrowersje. *Populizm a demokracja*. Warszawa, S. 11–32.

УДК 371.011(474.2)

Кокорєв Олексій,

кандидат філософських наук, викладач Коледжу зв'язку та інформатизації,

Одеська національна академія зв'язку імені О. С. Попова;

politlaw@ukr.net

ORCID 0000-0001-7391-2498

ВІДПОВІДНІСТЬ ЕСТОНІЇ ПРИНЦИПУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ПОСТУПУ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ

Вивчено відповідність Естонії на інституційному та ціннісному рівнях політиці ЄС у частині зміцнення принципу толерантності. Констатовано, що широкий комплекс проблем, пов'язаний з етнічною, расовою, релігійною, політичною, сексуальною й іншою толерантністю, характерний більшою чи меншою мірою всім країнам ЄС, однак успіхи в протидії інтолерантності відрізняють країни-учасниці. Акцентовано, що ефективна протидія усередині проявам інтолерантності є запорукою як демократичного поступу Естонії, так і для подальшої конструктивної перспективи ЄС. Наголошено, що для Естонії сьогодні не є характерною стрімка наростаюча динаміка інтолерантності, однак в окремих сферах життєдіяльності країни проблеми є очевидними. Підкреслено, що на законодавчому рівні в Естонії створено передумови ефективної протидії інтолерантності, однак на практичному рівні вона продовжує проявлятися в етнонаціональних питаннях, релігійній нетерпимості, збереженні негативних стереотипів щодо ромів, ісламофобії, ксенофобії, поширенні мови ненависті тощо. Однією з найгостріших визначено проблему толерантності до ЛГБТ-спільноти. Констатовано, що на інституційному рівні Естонія перебуває на прогресивних позиціях, позаяк легалізувала цивільне партнерство для одностатевих пар. Однак підкреслено, що толерантність естонців до сексуальних меншин зростає лише в середовищі певних соціально-демографічних груп, передусім естономовної молоді. Звернуто увагу, що нині гомофобія в Естонії виражена значно сильніше, ніж у середньому по ЄС, однак нижча, ніж в інших державах Балтії (Латвія, Литва). У статті аргументовано, що деструктивна інтолерантна динаміка не в останню чергу причиною має електоральну підтримку естонцями радикальних, популістських партій (зокрема Консервативної народної партії Естонії). Зроблено висновок, що голосування значної кількості естонців за партії, які озвучують мізогіністичні, антисемітські, ксенофобні, гомофобні та расистські настрої, засвідчує ще недостатню зрілість ліберально-демократичної політико-правової культури населення цієї країни.

Ключові слова: ЄС, Естонія, толерантність, інтолерантність.

1. ВСТУП

Постановка проблеми та її значення. Толерантність – важливий елемент підґрунтя новітніх демократичних держав та їх інтеграційних об'єднань. Країни ЄС є підписантами Декларації принципів толерантності (1995), яка визначає толерантність як повагу, сприйняття й правильне розуміння різноманіття культур навколишнього світу, форм самовиявлення та способів прояву людської індивідуальності. ЄС розглядає толерантність як одну з важливих передумов для функціонування об'єднаної Європи. На ціннісному рівні ЄС спрямований на утвердження цінності «Іншого», цінності різноманітності, «інакшості», права на плюралізм поглядів.

Попри практичну (а не лише декларативну) зорієнтованість більшості держав ЄС¹ на правову державу та неоліберальну демократію, усі вони більшою чи меншою мірою нині стикаються з

¹ Не можна ігнорувати наростання дефектів демократії в державах-учасниках ЄС, що увиразнюється в неліберальному повороті низки країн. Для останнього, власне, характерні консервативно-націоналістичні настрої, активізація мови ненависті, прояви ксенофобії, антимигрантські настрої тощо.

викликами ставлення до «Інших» у частині гендерної, вікової, освітньої, міжетнічної, расової, релігійної, політичної, сексуальної й іншої толерантності. Мова про сегрегацію, расизм, ксенофобію, мігрантофобію, мову ненависті, тиск на ЛГБТ-спільноту тощо. Комплекс проблем толерантності стосується релігійних громад, мігрантів, ромів, сексуальних меншин, неповносправних осіб та ін. Прояви дискримінації за ознакою статі, гендерні розриви в оплаті праці, вікові дискримінації тощо характерні нині країнам ЄС. Праворадикальні актори, неорасисти, релігійні фундаменталісти, сексуальні шовіністи, ксенофоби, етноцентристи й ін. деструктивні групи відкрито відкидають принцип толерантності. Навіть більше, окремі високопосадовці подекуди вдаються до мови ненависті. Усе це є викликом політиці ЄС з утвердження цінності толерантності як елементу основи поступу об'єднаної Європи. Відтак на порядку денному ЄС залишаються запобігання та протидія зростанню в країнах-учасницях антисемітизму, ісламофобії, ксенофобії, насильницького екстремізму, розпалювання ненависті в Інтернеті тощо.

За даними опитування Євробарометра з питань дискримінації 2019 р. [11], респонденти з країн ЄС указали, передусім, на випадки дискримінації в їхніх країнах ромів (61 %), утиски за етнічним походженням і кольором шкіри (59 %), сексуальною орієнтацією (53 %), релігією та віросповіданням (47 %), неповносправністю (44 %) і статтю (35 %). Водночас наголосимо, що міра виразності інтолерантності щодо конкретних аспектів життєдіяльності істотно різнить держави ЄС.

Прояви інтолерантності характерні й для «молодих» демократій Балтії. При цьому Естонія, Латвія та Литва стоять як перед спільними викликами, так і демонструють відмінності в механізмах запобігання й протидії інтолерантності. Ці процеси потребують вивчення.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Попри доволі значну увагу наукової спільноти до ліберально-демократичного поступу Естонії, відповідність цієї країни на інституційному та ціннісному рівнях принципу толерантності не вивчалася вітчизняною політичною наукою. Політологічні розвідки про Естонію насамперед зосереджені на питанні мовної політики, етнополітики, а в останнє десятиліття – на питаннях електронного урядування. Відтак джерельною базою для підготовки нашого дослідження є звіти інституцій ЄС, законодавчі акти Естонії, результати опитувань громадської думки щодо широкого кола питань, пов'язаних з усеможливими дискримінаціями, дослідження естонських політологів.

Формулювання мети статті. У статті поставлено мету проаналізувати на прикладі кейсу Естонії прояви інтолерантності на інституційному та ціннісному рівнях.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження найперше виступає аксіологічний аналіз. За його допомогою вивчено виразність цінності толерантності в політико-правовій культурі населення Естонії та її відповідність ціннісній парадигмі ЄС. Також для аналізу широкого кола питань відповідності Естонії політиці ЄС щодо утвердження толерантності й протидії інтолерантним практикам використано методологічний потенціал неоінституціоналізму. На його основі вивчено протидію Естонії широкому спектру проявів інтолерантності й дано оцінку відповідності національної політики з утвердження принципу толерантності політиці ЄС.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Національне законодавство [16], імплементацію міжнародних норм в Естонії спрямовано на безумовне запобігання та протидію державою будь-яким проявам дискримінації за національною ознакою (етнічним походженням), расою, кольором, віросповіданням, віком, інвалідністю, сексуальною орієнтацією тощо. Однак, як і в інших країнах, прояви інтолерантності щодо різних питань більшою чи меншою мірою виражені й в Естонії.

На наявність низки проблем у площині етнічної толерантності естонців значною мірою впливає історичний чинник. Упродовж більшої частини останнього тисячоліття на території Естонії домінували чужинці: данці, німці, шведи, росіяни (царський і радянський періоди). Особливо травматичною була радянська окупація, результати якої відчутні й досі. Попри сильний зовнішній вплив Естонія зуміла зберегти культурну, мовну та ін. ідентичність, що є основою сучасної естонської національної ідентичності й дій щодо її утвердження.

Власне, це пояснює, чому Естонія (як і Латвія) вдалася до моделі етнонаціонального самозахисту, котра спрямована на забезпечення привілейованого становища титульного етносу через вибіркові

умови набуття громадянства, мовну, кадрову політику [1, с. 55]. Після проголошення незалежності (а особливо після проведення в 1993 р. *псевдореферендуму* та сепаратистської спроби відокремитися від Естонії трьох міст – *Нарви, Сілламяе й Кохтла-Ярве*¹) посилено політику щодо російськомовної меншини Естонії. Етнічні росіяни естонське громадянство не набули автоматично, а проходили процес натуралізації, який вимагав певного рівня знань (естонські мова, історія, культура, право тощо). Той, хто його не склав, отримував «сірий» паспорт негромадянина, що передбачало обмеження низки прав: виборчих, створення політичних партій та членства в них, права на працю в державних і муніципальних органах влади тощо. Державна політика в Естонії щодо російськомовної меншини в 1990-х рр. була жорсткою та послідовною. Критики такої політики вбачали в ній ознаки дискримінації й інтолерантності.

Курс на євроінтеграцію пом'якшив цей підхід, оскільки ЄС вимагав перегляду порядку набуття громадянства російськомовним населенням. Віднедавна (із 2015 р.) Естонія послабила мовні вимоги для осіб, старших 65 років. Із 2016 р. дозволено автоматичне надання естонського громадянства всім дітям, народженим в Естонії, незалежно від громадянства їхніх батьків [6, с. 9]. Відтак, якщо в 1992 р. 32 % жителів Естонії не мали громадянства, у 2014 – 6,5 %, то на початок 2020 р. – 5,3 %. Однак відзначимо, що від часу набуття Естонією членства в ЄС політика інтеграції насамперед російськомовного населення не завжди була результативною. Ідеться про те, що в частини власників «сірих» паспортів (переважно старші вікові групи) зникла мотивація вивчати естонську мову та глибоко інтегруватися в естонську спільноту, адже від 2004 р. вони користуються всіма правами громадян ЄС.

Що ж до молоді, то певний час у російськомовній молоді Естонії не було можливості конкурувати з естонцями під час вступу до закладів вищої освіти в Таллінні й Тарту через високі вимоги до знання естонської мови. Однак проблема посилення соціально-економічної маргіналізації була частково розв'язана державою завдяки створенню в Нарві для російськомовної молоді коледжу від Тартуського університету, де навчання відбувається естонською мовою, але вимоги до знання естонської мови нижчі. Також у 2015 р. для російськомовної аудиторії створено громадський телеканал ЕТВ+. Зауважимо, що Естонія не заборонила російські медіа, як, наприклад, Латвія.

Наш моніторинг порталів із надання адміністративних послуг та інших важливих онлайн-ресурсів Естонії засвідчив: населення Естонії, яке не володіє державною мовою, повною мірою отримує інформацію російською мовою; інтернет-сервіси є багатомовними. Наприклад, у ситуації з COVID-19 офіційна інформація надавалася рівноцінно естонською, англійською й російською мовами. Ідеться про відповідні сторінки на сайтах уряду, Департаменту охорони здоров'я, Міністерства закордонних справ, медіаканалів, гарячих ліній та ін. Естонська влада чітко спрямована на те, що важлива інформація має бути озвучена багатьма мовами.

У частині релігійної толерантності відзначимо, що на конституційному рівні в Естонії закріплено свободу віросповідання; законодавство криміналізує розпалювання релігійної ненависті, дискримінацію за релігійною ознакою. Загалом релігійна толерантність в Естонії висока, однак прояви релігійної нетерпимості трапляються [7]. Наприклад, у серпні 2018 р. неподалік Таллінна (село Калеві-Лійва) осквернено монумент жертвам Голокосту з нанесенням на нього свастики, нацистського привітання тощо [9]. У червні 2019 р. на понад столітньому єврейському кладовищі Рахумяе в Таллінні осквернено надгробки. Також занепокоєння єврейської громади викликали ініціативи 2019 р. Консервативної народної партії Естонії (ЕКРЕ) щодо повернення пам'ятника естонському солдату (пам'ятник солдатам Естонського легіону СС), який зображено в нацистській формі. Загалом, ця тема є дуже чутливою в Естонії, адже практично всі євреї Естонії до січня 1942 р. були вбиті, а Естонію нацисти оголосили першою в Європі «Juden Frei» («територією, звільненою від євреїв»). Згадані факти засвідчують потребу естонської влади звертати більшу увагу на проблему антисемітизму.

У багатьох країнах Європи серед гострих проблем у площині толерантності залишається питання дискримінації та соціальної ізоляції ромів. Щодо Естонії, то ромська громада тут нечисленна (0,1 % населення); при цьому естонські роми – це не кочівники, а осіле населення, яке переважно проживає в невеликих населених пунктах. Зазвичай естонським ромам доступне державне медичне страхування й освіта. Однак певні проблеми впливають із того, що рівень безробіття серед ромської громади –

¹ Північно-східний регіон Естонії довгий час був культурно й медійно ізольований від Естонії.

високий, а рівень освіти – низький. Найважчими є проблеми в площині повноцінної інтеграції ромів в естонське суспільство; щодо ромів зберігаються негативні стереотипи [15, с. 3].

Певним викликом для Естонії в частині толерантності нині є ісламофобія, хоча її прояви нечасті. Естонія має одну з найменших мусульманських громад у Європі: лише близько 1,5 тис. осіб сповідують іслам. Поодинокі випадки вербального чи фізичного насилля щодо естонських мусульман трапляються, однак їх скоюють не радикали, а найчастіше – особи в стані алкогольного сп'яніння [12, с. 286]. Найбільш серйозним інцидентом можна вважати акт вандалізму 2018 р.: на фасад будівлі Естонського ісламського центру нанесено надписи, які можна кваліфікувати як ісламофобні. В Естонії наразі дозволено носіння ісламського вбрання, але Міністерство юстиції Естонії ще у 2015 р. почало працювати над текстом законопроекту, який забороняє носити бурку або нікаб у громадських приміщеннях (державні установи, школи, лікарні тощо). Естонські мусульмани вважають можливе впровадження таких новацій дискримінаційними.

Особливо гострою в більшості регіонів планети залишається проблема толерантності щодо ЛГБТ-спільноти. Хоча Естонія вважається більш ліберальною щодо сексуальних меншин, ніж інші країни Балтії, дискримінації та упередження щодо цієї групи донедавна були широко виражені в естонському суспільстві. Водночас інститут держави перед вступом до ЄС у 2004 р. привів національне законодавство у відповідність із нормами ЄС у частині неприпустимості різних форм дискримінації за сексуальною орієнтацією; передусім це унормовано щодо працевлаштування, надання товарів і послуг. Одностатеві стосунки в Естонії декриміналізовані ще в 1992 р. Із червня 2002 р. трансгендерам в Естонії дозволено змінювати юридичну стать й ім'я. Із 2006 р. Кримінальний кодекс Естонської Республіки санкціонує публічне розпалювання ненависті на основі сексуальної орієнтації. Представники сексуальних меншин можуть служити у війську Естонії.

У 2014 р. в Естонії прийнято закон «Про спільне проживання (співжиття)», що уможливило легалізацію стосунків людьми, котрі живуть без реєстрації шлюбу, зокрема й одностатевими парами. Цей акт вступив у дію 2016 р. і є першим прикладом легалізації цивільного партнерства на пострадянському просторі. Ідеться про альтернативу традиційному шлюбу, яка уможливлена й для одностатевих пар. Відтоді в Естонії юридично оформлюються одностатеві союзи (реєструються нотаріально), а гомосексуальні пари зрівняні в правах із гетеросексуальними, котрі живуть у цивільному шлюбі. Підкреслимо, у випадку гомосексуальних пар ідеться не про шлюб, а саме про одностатеве цивільне партнерство. Ті нечисленні випадки укладення саме шлюбів одностатевими партнерами здійснюються лише на території дипломатичних установ тих іноземних держав (таких на початок 2020 р. нараховувалося 27), де такі шлюби легалізовані. Зокрема, у серпні 2015 р. на території британської дипломатичної установи, розміщеної в Таллінні, укладено перший одностатевий шлюб, однією зі сторін якого є громадянин Естонії.

Водночас тема одностатевих стосунків залишається контроверсійною в естонській спільноті. Це чітко проілюстровано результатами соціологічних досліджень. Зокрема, у 2012, 2014, 2017 та 2019 рр. на замовлення Естонського центру прав людини фінською компанією «Turu-Uuringute AS» проведено моніторингові соціологічні опитування [2] про ставлення естонців до сексуальних меншин. За результатами останнього опитування (2019 р.), 41 % опитаних одностатеві відносини вважає повністю чи радше прийнятними, тоді як 52 % – повністю чи радше неприйнятним (решта – не визначилися). Для порівняння: у 2014 – 34 % і 59 %, 2012 – 38 % та 57 % опитаних. Указані відсотки можна вважати задовільними або ж незадовільними лише співвідносно інших країн, адже, наприклад, у Фінляндії або ж Данії висока толерантність проявляється в реєстрації одностатевих шлюбів, а натомість у Литві й Латвії інтолерантність до сексуальних меншин виражена значно сильніше, ніж в Естонії.

Наведені вище цифри свідчать: толерантність до сексуальних меншин повільно, але зростає, однак у середовищі не всіх соціально-демографічних груп. Згадане вище опитування Естонського центру прав людини 2019 р. уперше продемонструвало переважання кількості лояльних до норм закону «Про спільне проживання (співжиття)» над кількістю противників: 49 % і 39 % відповідно (решта не визначилися). 59 % естонського населення та 29 % неестонського населення підтримують норми Закону «Про спільне проживання (співжиття)». Результати опитування свідчать: рівень толерантності в ставленні естонців до сексуальних меншин чітко узалежнена від віку, мови спілкування та рівня освіти. Найбільша підтримка такого закону – у віковій групі 20–29 років (68 % респондентів), що можна пояснити прогресивними особливостями політико-правової культури покоління, народженого вже в незалежній Естонії та соціалізованого значною мірою на ґрунті цінностей неоліберальної демократії.

За даними опитування Євробарометра з питань дискримінації 2019 р. [11], 41 % естонців не заперечують проти одностатевих шлюбів. Для порівняння: у Литві – 30 %, Латвії – 24 %, середній показник по ЄС – 69 %. Проблема толерантності до сексуальних меншин, передусім, увиразнена на робочих місцях: 52 % естонців не відчують жодного дискомфорту з колегами, які є геями, лесбійками або ж бісексуалами (у Литві та Латвії цей показник нижчий – 44 % в обох державах). У ставленні ж до трансгендерів «комфортність» нижча – 44 % в Естонії за середньої по ЄС 65 %. Лише 53 % естонців уважають, що представники сексуальних меншин повинні мати ті самі права, що й гетеросексуали; середній показник по ЄС – 76 %.

Попри те, що показники Естонії ще доволі відрізняються від середніх по ЄС, толерантність населення цієї країни до сексуальних меншин, безумовно, зростає. Прикладом цього є кейси Маршів гідності, які проводяться в Таллінні. Якщо у 2007 р. на учасників здійснено агресивний напад, то через десятиліття (акції відновлено 2017 р.) такі заходи мають противників, однак відбуваються мирно. Щорічно, починаючи від 2009 р.¹, почергово в Таллінні, Ризи та Вільнюсі проходить «Baltic Pride».

Підсумуємо: порівняно з іншими країнами Балтії, в Естонії значно нижчий рівень гомофобії, реалізується значно більше програм, спрямованих на запобігання їй. Однак у висловлюванні окремих політиків, представників влади, а також правих консерваторів, традиціоналістів усе ще помітна проблема нетолерантності щодо сексуальних меншин.

Відзначимо, що в Естонії відсутнє законодавче унормування проблеми поширення мови ненависті, хоча проблема існує. Наведемо кілька прикладів: 1) публічні висловлювання естонського депутата парламенту В. Васильєва (V. Vassiljev), який виправдовував насилля в школах, сім'ях щодо біженців тощо [14]; 2) Р. Сілламе (R. Sillamae) у соціальних мережах озвучував расистські коментарі й образи, підтримував кампанію, спрямовану проти біженців, пропагував ідею «білого верховенства в Естонії» («Siin Ei Ole Aafrika» – «Це не Африка»). Расистські тези в соціальних мережах, невжиття заходів у відповідь на гомо-, трансфобні висловлювання політиків, недостатня звітність про випадки расової, гомофобної та трансфобної, недостатній рівень підготовки поліції й суддів для належного реагування на мову ненависті, погана координація заходів для привернення увагу суспільства до проблеми мови ненависті та запобігання їй – такі зауваження озвучила [6] щодо Естонії Європейська комісія проти расизму та нетерпимості. Ця інституція ЄС рекомендувала криміналізувати дії, пов'язані з поширенням мови ненависті в Естонії, а власне мову ненависті визнати обтяжувальною обставиною під час визначення кваліфікації кримінальних злочинів. Водночас, на нашу думку, схарактеризувати Естонію як державу, де расизм набув масштабності, не виправдано, адже такі прояви більшою чи меншою мірою нині увиразнені в усіх державах ЄС. Натомість в Естонії вже багато років проводяться соціальні кампанії проти расизму, гомофобії тощо, що зміцнює толерантність естонців.

Актуальним для Естонії залишається питання подолання ксенофобії на робочих місцях. Неодноразово фіксувалися конфлікти в компаніях на ґрунті цінностей, пов'язаних з етнічним походженням працівників. Водночас починаючи від 2012 р., багато юридичних осіб в Естонії підписали Хартію різноманіття (Estonian Diversity Charter [10]), яка зобов'язує роботодавців поважати багатоманітність нинішнього соціуму, захищати персоналу від різних дискримінацій на робочих місцях.

Однією з причин збереження різних проявів інтолерантності є прихід до влади в багатьох державах ЄС радикальних, популістських політичних сил, активізація неліберального сегменту громадянського суспільства. Естонія не є винятком: праві популістські, євроскептичні партії останніми роками представлені в її парламенті. Наприклад, партія ЕКРЕ у 2015 р. вперше була представлена в Рійгікогу (8 % голосів виборців). На останніх парламентських виборах 2019 р. ЕКРЕ зайняла третє місце – 18 % виборців підтримали політичну силу, програма котрої побудована на популізмі й гаслі «Естонія – для естонців». Саме партія ЕКРЕ має найбільший приріст кількості виборців з усіх естонських партій: у 2015 р. – сім місць у парламенті, у 2019 – 19. Це попри те, що члени партії ЕКРЕ увиразнюють мізогіністичні, антисемітські, ксенофобні, гомофобні та расистські настрої [3]. Це тривожний маркер для характеристики ціннісного виміру естонського суспільства.

Представники ЕКРЕ ще до набуття представництва в Рійгікогу озвучували расистсько-забарвлені думки. Наприклад, у 2013 р. член правління ЕКРЕ М. Хельме (Martin Helme) висловився: «Якщо ти

¹ У 2020 р. фестиваль, який у порядку черги мав проходити в Таллінні, скасовано через COVID-19. В останньому в Естонії фестивалі взяло участь понад 1800 представників із країн Балтії.

чорний, повертайся назад!» [4]. Сьогодні позиція політика-депутата і його партії є навіть жорсткішою, бо вони виступають проти мігрантів загалом – незалежно від їхнього кольору шкіри та країни походження. Мабуть, електоральний успіх такої партії, як EKRE, пояснюється загостренням від 2015 р. міграційного питання в Європі й маніпулюванням настроями страху перед можливими проблемами маленької Естонії з огляду на необхідність виконувати міграційні квоти ЄС.

Гострою проблемою для багатьох країн ЄС є проблема інтолерантності щодо біженців. В Естонії вона теж виражена, однак меншою мірою. Причиною цього є те, що станом на 2018 р. Естонія прийняла лише кілька сотень біженців у рамках міграційного плану, погодженого країнами-членами ЄС у 2015 р. За результатами опитування, проведеного у 2016 р. естонським НУО «Інститут прав людини» [13], хоч іммігранти значною мірою задоволені життям у цій країні Балтії, але рівень толерантності до них жителів Естонії вважають недостатнім через фіксовані випадки зневаги, насилля щодо їхньої спільноти.

Очевидною є ситуація, що Естонія відкрита для мігрантів-підприємців, ініціаторів інноваційних стартапів, талановитих програмістів, але не біженців із Сирії та інших «гарячих» точок Близького Сходу й Африки. В Естонії нині є два центри для біженців і з кожним роком кількість осіб, які перебувають у них, скорочується. Зокрема, у січні 2020 р. в цих центрах проживало лише 48 осіб. Естонія озвучує готовність долучитися до розв'язання міграційної кризи, однак насамперед у частині надання технічної допомоги в межах програм ЄС щодо біженців. Таку контroversійну позицію держави озвучив міністр внутрішніх справ Естонії М. Хельме (Mart Helme) – представник популістської, євроскептичної партії ЕКРЕ. На думку М. Хельме, доки ЕКРЕ входить до складу естонського уряду, країна не буде відкритою до іммігрантів [8].

Водночас Естонія робить певні кроки до подолання низки проблем у площині інтолерантності. Ідеться про створення системи збору даних, системи статистичних відомостей про випадки расистської й гомо- та трансфобної мови ненависті, які повідомлені правоохоронним органам, переслідуються судами. Запущені стратегії інтеграції уразливих груп (російськомовної меншини, осіб без громадянства, які претендують на естонське громадянство й ін.), щоб продемонструвати, що такі групи мають і можуть інтегруватися в естонське суспільство, а також є там бажаними [5]. Прикладом виконання Естонією рекомендацій Європейської комісії проти расизму та нетерпимості слугують інформаційні кампанії з формування позитивного ставлення до різних національностей, які населяють Естонію, наприклад телепрограма «Meie Eestid»¹ (виходила в ефір на провідному естонському телеканалі ETV у 2017 р.).

На наше переконання, нині коло проблем толерантності/інтолерантності має означуватися значно ширше за згадані найгостріші питання, які перебувають у соціально-політичній площині. Наприклад, доцільно розглядати й питання поваги до особливих потреб інших, наприклад, у харчуванні. Толерантність у таких питаннях є вкрай важливою для сфери обслуговування та туризму. Естонія надає таким питанням важливого значення. Естонія як країна, яка активно розвиває туризм, уважна до потреб тих, хто має харчові алергії, непереносимість глютену, лактози, не споживає м'яса чи інших продуктів.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ефективна протидія усеможливим проявам інтолерантності є запорукою як демократичного поступу Естонії, так і для подальшої конструктивної перспективи ЄС. Нині хоч на інституційному та ціннісному рівнях ЄС спрямований на утвердження цінності толерантності, однак у багатьох країнах-учасниках ЄС унаслідок загальнопланетарної тенденції наростання дефектів демократії інтолерантність загрозливо наростає.

Естонія нині не демонструє стрімкої наростальної динаміки інтолерантності, однак в окремих сферах життєдіяльності країни проблеми є очевидними. На законодавчому рівні створено передумови ефективної протидії інтолерантності, однак на практичному рівні вона проявляється в

¹ Див. архів за посиланням: <https://arhiiv.err.ee/seeria/meie-eestid/elu/31>

етнонаціональних питаннях, релігійній нетерпимості, збереженні негативних стереотипів щодо ромів, ісламофобії, ксенофобії, поширенні мови ненависті тощо.

Серед найгостріших – проблема толерантності до ЛГБТ-спільноти. На інституційному рівні прогрес очевидний: Естонія легалізувала для одностатевих пар цивільне партнерство. Однак толерантність естонців до сексуальних меншин зростає лише в середовищі певних соціально-демографічних груп, передусім естономовної молоді. Нині гомофобія в Естонії значно більш виражена, ніж у середньому по ЄС, однак значно нижча, ніж у сусідніх Латвії й Литві.

Причиною деструктивної інтолерантної динаміки, не в останню чергу, є електоральна підтримка естонцями радикальних, популістських партій (зокрема ЕКРЕ). Голосування значної кількості естонців за партії, які озвучують мізогіністичні, антисемітські, ксенофобні, гомофобні та расистські настрої, засвідчує ще недостатню зрілість ліберально-демократичної політико-правової культури естонців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітман К. Мовна політика Естонії: джерела і наслідки застосування. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 55–64.
2. *Avaliku arvamus uuring LGBT teemadel* (2019). URL: <https://humanrights.ee/app/uploads/2019/06/2019-LGBT-aruanne.pdf>
3. Bathke B. Estonia Battles Its Elected Racists. *Foreign Policy*. 18 July 2019.
4. Conservative Politician: If You're Black, Go Back (2013). URL: <https://news.err.ee/107416/conservative-politician-if-you-re-black-go-back>
5. *ECRI Conclusions on the Implementation of the Recommendations in respect of Estonia subject to Interim Follow-Up (2018)*. Strasbourg: ECRI Secretariat Directorate General II – Democracy Council of Europe.
6. ECRI Report on Estonia (fifth monitoring cycle) (2015). Strasbourg: ECRI Secretariat Directorate General II – Democracy Council of Europe.
7. Estonia 2018 International religious freedom report. Executive summary (2019). URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/ESTONIA-2018-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>
8. Helme: Estonia will not accept even one asylum seeker (2019). URL: <https://news.err.ee/990044/helme-estonia-will-not-accept-even-one-asylum-seeker>
9. Holocaust memorials in Estonia torched, vandalized with swastika (2018). URL: <https://www.timesofisrael.com/holocaust-memorials-in-estonia-torched-vandalized-with-swastika/>
10. Mitmekesisuse kokkuleppe (2012). URL: <https://humanrights.ee/teemad/mitmekesisus-ja-kaasatus/charter/>
11. Special Eurobarometer 493. Report on Discrimination in the European Union (2019). URL: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2251_91_4_493_ENG
12. Stõun S. Islamophobia in Estonia: National Report. 2018. In E. Bayraklı, F. Hafez (Eds.), *European Islamophobia Report. 2018*. P. 283–294. Istanbul: SETA.
13. Survey of new immigrants to Estonia. Survey conducted among the Estonian population and immigrants (2016). URL: <https://www.humanrightsestonia.ee/uus-sisserandajate-uuring-2016/>
14. Velsker L. Riigikogu liige Viktor Vassiljev õigustas koolivägivalda ja rääkis pagulaste uputamisest. 2016. URL: <https://www.postimees.ee/3630461/riigikogu-liige-viktor-vassiljev-õigustas-koolivägivalda-ja-raakis-pagulaste-uputamisest>
15. Viies M. Estonia. Promoting Social Inclusion of Roma. A Study of National Policies. Tallinn: Tallinn University of Technology, 2011.
16. Võrdse kohtlemise seadus. 2008. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126042017009>

Матеріал надійшов до редакції 17.01.2020 р.

ESTONIA'S COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF TOLERANCE AS A PREREQUISITE FOR A UNITED EUROPE

Estonia's compliance with the EU's institutional and value levels is being studied in terms of strengthening the principle of tolerance. It is stated that a wide range of problems related to ethnic, racial, religious, political, sexual and other tolerance are characteristic to a greater or lesser extent in all EU countries, but successes in combating intolerance are different in the participating countries. It is emphasized that effective counteraction to all manifestations of intolerance is the key to both the democratic progress of Estonia and the further constructive perspective of the EU. It is emphasized that in Estonia today is not characterized by rapid increasing dynamics of

intolerance, but in some areas of life of the country the problems are obvious. At the legislative level, the preconditions for effective counteraction to intolerance have been created, but at the practical level, it continues to manifest itself in ethno-national issues, religious intolerance, the preservation of negative stereotypes against Roma, Islamophobia, xenophobia, hate speech and more. One of the most acute is the problem of tolerance to the LGBT community. It is stated that at the institutional level, Estonia is in a progressive position, since it has legalized civil partnership for same-sex couples. However, it is emphasized that the tolerance of Estonians to sexual minorities is increasing only among certain sociodemographic groups, most notably Estonian-speaking youth. Attention is drawn to the fact that currently homophobia in Estonia is much stronger than the EU average, but lower than in other Baltic States (Latvia, Lithuania). The article argues that destructive intolerant dynamics is not least the cause of electoral support by the Estonian radical, populist parties (in particular, the Conservative People's Party of Estonia). It has been concluded that the voting of many Estonians for parties voicing misogynistic, anti-Semitic, xenophobic, homophobic and racist attitudes attests to the lack of maturity of the Estonian liberal-democratic political and legal culture.

Key words: EU, Estonia, tolerance, intolerance.

REFERENCES

1. Vitman, K. (2006). Movna polityka Estonii: dzherela i naslidky zastosuvannia. *Politychnyi menedzhment*, 4, 55–64 (in Ukrainian).
2. *Avaliku arvamus uuring LGBT teemadel* (2019). <https://humanrights.ee/app/uploads/2019/06/2019-LGBT-aruanne.pdf> (in Estonian).
3. Bathke, B. (18 July 2019). Estonia Battles Its Elected Racists. *Foreign Policy* (in English).
4. *Conservative Politician: If You're Black, Go Back* (2013). URL: <https://news.err.ee/107416/conservative-politician-if-you-re-black-go-back> (in English).
5. *ECRI Conclusions on the Implementation of the Recommendations in respect of Estonia subject to Interim Follow-Up (2018)*. Strasbourg: ECRI Secretariat Directorate General II – Democracy Council of Europe (in English).
6. *ECRI Report on Estonia (fifth monitoring cycle)* (2015). Strasbourg: ECRI Secretariat Directorate General II – Democracy Council of Europe (in English).
7. *Estonia 2018 International religious freedom report. Executive summary* (2019). URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/ESTONIA-2018-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf> (in English).
8. *Helme: Estonia will not accept even one asylum seeker* (2019). URL: <https://news.err.ee/990044/helme-estonia-will-not-accept-even-one-asylum-seeker> (in English).
9. *Holocaust memorials in Estonia torched, vandalized with swastika* (2018). URL: <https://www.timesofisrael.com/holocaust-memorials-in-estonia-torched-vandalized-with-swastika/>
10. *Mitmekesisuse kokkuleppe* (2012). URL: <https://humanrights.ee/teemad/mitmekesisus-ja-kaasatus/charter/> (in Estonian).
11. *Special Eurobarometer 493. Report on Discrimination in the European Union* (2019). URL: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2251_91_4_493_ENG (in English).
12. Stõun, S. (2018). Islamophobia in Estonia: National Report 2018. In E. Bayraklı, F. Hafez (Eds.), *European Islamophobia Report 2018* (283–294). Istanbul: SETA (in English).
13. *Survey of new immigrants to Estonia. Survey conducted among the Estonian population and immigrants* (2016). URL: <https://www.humanrightsestonia.ee/uus-sisserandajate-uuring-2016/> (in English).
14. Velsker, L. (2016). *Riigikogu liige Viktor Vassiljev õigustas koolivägivalda ja rääkis pagulaste uputamisest*. URL: <https://www.postimees.ee/3630461/riigikogu-liige-viktor-vassiljev-õigustas-koolivägivalda-ja-raakis-pagulaste-uputamisest> (in Estonian).
15. Viies, M. (2011). *Estonia. Promoting Social Inclusion of Roma. A Study of National Policies*. Tallinn: Tallinn University of Technology (in English).
16. *Võrdse kohtlemise seadus* (2008). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126042017009> (in Estonian).